

Avots: Jurista Vārds

Autors: Bērziņa-Andersone Ieva

Datums: 21.09.2010.

Lappuse: 7-15

Eiropas Savienības ārējā kompetence

ES iekšējā un ārējā kompetence ir nesaraujami saistīta, jo bieži vienu no tām nevar pilnvērtīgi īstenot bez otras.

LL.M. (Kembridžas universitāte) [Bērziņa-Andersone Ieva](#),
zvērināta advokāte ZAB "Sorainen"

Eiropas Savienībai (turpmāk tekstā – ES) kā starptautisko tiesību subjektam ir gan iekšēja, gan ārēja kompetence savu mērķu realizēšanā. Iekšējā kompetence ir ES tiesības rīkoties attiecībā uz savām dalībvalstīm un uz ES institūcijām. Savukārt ārējā kompetence ietver ES tiesības rīkoties attiecībā uz trešajām valstīm un citiem starptautisko tiesību subjektiem, arī tiesības slēgt starptautiskus līgumus. Latviešu valodā līdz šim vairums juridiskās literatūras veltīts ES iekšējās kompetences jautājumiem un ārējā kompetence parasti aplūkota konspektīvi, bez plašāka izvērsuma.¹ Tomēr, it īpaši pēc ES kompetences daļējām izmaiņām pēc Lisabonas līguma spēkā stāšanās, ievērojama loma ir arī ES tiesībām darboties ārpus ES. Tādēļ šī raksta² mērķis ir aplūkot galvenos ES ārējās kompetences aspektus un problemātiku, īpašu uzmanību pievēršot ES tiesībām slēgt starptautiskus līgumus. Attiecībā uz rakstā lietoto terminoloģiju jāievēro, ka ar Lisabonas līguma grozījumiem noteikts, ka turpmāk būs tikai viens tiesību subjekts – ES, kas aizstāj arī Eiropas Kopienu un ir tās pēctece.³ Tomēr ES ārējās kompetences jēdziens un izpratne ir attīstījusies jau kopš ES pirmsākumiem, un attiecīgi jāņem vērā arī agrākās atšķirības starp ES un Eiropas Kopienai vai Eiropas Kopienām. Tādēļ, ja tiks aplūkota ES šaurākā nozīmē (tiesiskās attiecības, kas pamatotas konkrēti Māstrihtas līguma regulējumā), lietots apzīmējums "Savienība", savukārt, aplūkojot tiesiskās attiecības Eiropas Kopienā, lietots apzīmējums "Kopiena".

1. ES ārējā kompetence atbilstoši tiesību avotiem

ES ārējā kompetence izriet no ES primārajiem tiesību avotiem - dibināšanas līgumiem. Milzīga loma šīs kompetences robežu noteikšanā ir bijusi arī Eiropas Savienības Tiesas⁴ (turpmāk tekstā - Tiesa) judikatūrai: var pat apgalvot, ka šīs kompetences pamats vairāk ir judikatūra nekā dibināšanas līgumi.⁵ Tālāk aplūkots ārējās kompetences regulējums primārajos tiesību avotos - gan pašlaik spēkā esošajos dibināšanas līgumos, gan arī to redakcijā pirms Lisabonas līguma grozījumiem, ievērojot šo tiesību aktu interpretāciju Tiesas judikatūrā - Eiropas Kopienas dibināšanas līgumā (turpmāk tekstā - EKL) un Līgumā par Eiropas Savienību (turpmāk tekstā - ESL).

1.1. Ārējā kompetence EKL un ESL

EKL 281. pants noteica, ka "Kopiena ir tiesību subjekts". EKL 282. pants precizēja: "Visās dalībvalstīs Kopienai ir visplašākā tiesībspēja un rīcībspēja, ko šo valstu tiesību akti piešķir juridiskām personām." Kopienas kā juridiskas personas pastāvēšanu nostiprināja Tiesa nozīmīgajā

Costa/ENEL lietā.⁶

Taču EKL nav normu, kas tieši apstiprinātu Kopienas tiesības stāties starptautiskās attiecībās ar trešajām valstīm, ieskaitot starptautisku līgumu noslēgšanu. Šāda norma ir iekļauta vienā no citiem Eiropas Kopienību dibināšanas līgumiem - Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līguma 101. pantā.

Tomēr Tiesa jau agrīnajā *AETR* lietā secināja, ka no EKL 281. pantā paredzētās Kopienas juridiskās personības izriet fakts, ka "ārējās attiecībās Kopiena ir spējīga nodibināt līgumiskas saistības ar trešajām valstīm attiecībā uz visām tām jomām, kas noteiktas Līguma [EKL] pirmajā daļā".⁷ Tiesa uzskatīja, ka EKL 281. panta norāde uz Kopienību kā tiesību subjektu (juridiska persona) noteikti ietver atziņu, ka Kopienai ir tiesības rīkoties ārēji attiecībā uz Kopienas kompetencē ietilpstošajām jomām. Tiesa tomēr nošķīra plašāku jēdzienu "ir spējīga" no šaurāka jēdziena "ir tiesības jeb ir kompetence" attiecībā uz starptautisko līgumu slēgšanu. Spēja noslēgt starptautiskus līgumus tikai nozīmē, ka Kopienai ir potenciāls rīkoties ārējo attiecību jomā, taču tiesiskais pamats (kompetence) jāatrod konkrētā dibināšanas līgumu normā, kas Kopienai piešķir tiesības rīkoties attiecīgā nozarē.⁸

Savukārt ESL *expressis verbis* neparedz, ka Savienība ir tiesību subjekts (juridiska persona). Kad tika parakstīts 1992. gada Māstrihtas līgums, vairākas dalībvalstis esot tieši pieprasījušas, ka Savienībai nevajadzētu piešķirt juridiskas personas statusu.⁹ Attiecībā uz ESL nav arī tādas skaidrojošas Tiesas judikatūras kā *AETR* lieta attiecībā uz EKL 281. pantu. Tomēr Savienības tiesības noslēgt starptautiskus līgumus var secināt no ESL 24. panta, kas tika pievienots, noslēdzot 1997. gada Amsterdams līgumu (grozīts ar 2001. gada Nicas līgumu), un kas atļauj, īstenojot kopējo ārējo un drošības politikas pīlāru vai tieslietu un iekšlietu pīlāru, slēgt nolīgumus ar vienu vai vairākām valstīm vai starptautiskām organizācijām.

Šīs tiesības apstiprinājusi arī valstu prakse: atbilstoši ESL 24. pantam ir noslēgti daudzi starptautiski līgumi, kuru puse ir Savienība. Piemēram, pamatojoties uz ESL 24. pantu, 2001. gadā Savienība noslēdza starptautisku līgumu ar Dienvidslāvijas Federatīvo Republiku.¹⁰ Neviena no ES dalībvalstīm nav protestējusi, ka Savienības noslēgtos līgumos uz ESL 24. panta pamata īstenībā vajadzēja slēgt kādai no dalībvalstīm atsevišķi vai kopā.¹¹ Tātad ES dalībvalstu un citu valstu prakse ir apstiprinājusi, ka Savienībai bija ārēja kompetence, no kuras izriet arī tiesībsubjektība jeb juridiskā personība.¹²

1.2. Ārējā kompetence saskaņā ar Lisabonas līgumu

Lisabonas līgums¹³ stājās spēkā 2009. gada 1. decembrī. Kā atzinusi Satversmes tiesa, ar Lisabonas līgumu netiek radīts konceptuāli jauns tiesību subjekts, bet tiek tikai grozīti un precizēti esošie līgumi.¹⁴ Ar Lisabonas līguma grozījumiem tiek izbeigta mulsinošā atšķirība starp Savienību un Kopienību (kā arī Kopienām), tiek atcelta pīlāru sistēma un ieviesta viena ES.

Lisabonas līguma grozījumu rezultātā ES paredzēta *expressis verbis* ārējā kompetence. Līguma par Eiropas Savienību (turpmāk tekstā - LES) 8. panta 2. punkts nosaka, ka ES var noslēgt nolīgumus ar citām valstīm. Turklāt LES 2. nodaļa paredzēta Īpašiem noteikumiem par kopējo ārpolitiku un drošības politiku. Šajā nodaļā iekļautais 37. pants paredz, ka ES var noslēgt nolīgumus ar vienu vai vairākām dalībvalstīm vai starptautiskām organizācijām tajās jomās, uz kurām attiecas šī nodaļa. LES 47. pants konkretizē, ka "Savienība ir tiesību subjekts".

Līgumā par Eiropas Savienības darbību (turpmāk tekstā - LESD) paredzēta īpaša piektā daļa - Savienības ārējā darbība. Šīs daļas piektā sadaļa ir veltīta tieši starptautiskajiem līgumiem. 216. pants paredz ES tiesības slēgt starptautiskus līgumus, nosakot, ka ES var slēgt nolīgumu ar trešajām

valstīm vai starptautiskām organizācijām, ja tas paredzēts dibināšanas līgumos vai ja šāda nolīguma noslēgšana ir nepieciešama, lai saskaņā ar ES politiku sasniegtu kādu no līgumos izvirzītajiem mērķiem, vai ja tas noteikts saistošā ES tiesību aktā, vai tas varētu ietekmēt kopējos noteikumus vai mainīt to saturu. Savienības noslēgtie nolīgumi ir saistoši Savienības iestādēm un tās dalībvalstīm. LESD 218. pants paredz detalizētu procedūru, kā ES apspriež un noslēdz nolīgumus ar trešajām valstīm vai starptautiskām organizācijām.

2. Ārējās kompetences īstenošanas tiesiskais pamats

ES spēja īstenot ārējās attiecības automātiski nenozīmē, ka ES ir tiesības jeb kompetence to darīt. LES 4. pants paredz vispārēju principu, ka kompetence, kas līgumos nav piešķirta ES, paliek dalībvalstīm. LES 5. pants paredz pilnvaru piešķiršanas principu, saskaņā ar kuru ES pilnvaru īstenošanu nosaka subsidiaritātes princips un proporcionālītātes princips. ES var darboties tikai to tiesību robežās, ko tai līgumos piešķirušas dalībvalstis, lai sasniegtu tajos paredzētos mērķus.

Kompetences piešķiršanas princips nozīmē, ka ES var rīkoties tikai tad, ja dibināšanas līgumi tai piešķir attiecīgas pilnvaras, proti, sniedz tiesisko pamatu.¹⁵ No tiesiskā pamata arī izriet procedūra, kādā attiecīgais lēmums jāpieņem, kā arī tas, kuras ES institūcijas ir iesaistītas lēmuma pieņemšanā. Pareiza tiesiskā pamata nepieciešamību starptautisko līgumu slēgšanā Kartahenas protokola lietā uzsvērusi Tiesa: "Juridiskais pamats nevar balstīties tikai uz to autora pārliecību, bet tam ir jābūt pamatotam ar objektīviem faktoriem, ko ir iespējams pārbaudīt tiesā. Šie faktori it īpaši ietver lēmuma mērķi un saturu."¹⁶

LESD 216. panta 1. punkts skaidri nosaka ES tiesības slēgt starptautiskus līgumus, ja tas paredzēts līgumos, ja noslēgšana ir nepieciešama, lai sasniegtu kādu no līgumos izvirzītajiem mērķiem, kā arī ja tas ir noteikts saistošā ES tiesību aktā vai tas varētu ietekmēt kopējos noteikumus vai mainīt to saturu. ES noslēgtie nolīgumi ir saistoši ES iestādēm un dalībvalstīm.

ES ārējo pilnvaru pastāvēšana ir jānošķir no šo pilnvaru ekskluzivitātes. Tādēļ analītiski ir nošķirami divi atsevišķi jautājumu bloki: pirmkārt, vai un uz kāda pamata pastāv ES ārējā kompetence, ieskaitot tiesības noslēgt starptautiskus līgumus, un, otrkārt, ja šāda ārējā kompetence pastāv (skaidri noteikta vai netieši norādīta), tad kādos gadījumos tā ir ekskluzīva.¹⁷

2.1. Skaidri noteikta ārējā kompetence

LESD tāpat kā agrāk EKL satur vairākas normas, kas tieši un skaidri norāda uz ES ārējo kompetenci dažādās nozarēs. Šīs politikas nozares ir: monetārā un valūtas maiņas politika (138. pants), kopējā tirdzniecības politika (207. pants), sadarbība izglītības (165. un 166. punkts), kultūras (167. pants), veselības (168. pants) jomā, nozaru sadarbība un Eiropas komunikāciju tīkli (171. pants), pētniecība un tehnoloģiju attīstība (186. pants), vides politika (191. pants), attīstības politika (211. pants), ekonomiskā, finansiālā un tehniskā sadarbība ar trešajām valstīm (212. pants), attiecību uzturēšana ar Apvienoto Nāciju Organizācijas iestādēm un ar tās specializētajām iestādēm, Eiropas Padomi, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizāciju, kā arī vajadzīgo attiecību uzturēšana ar visām starptautiskām organizācijām (220. pants), asociācijas līgumi (217. pants).

Savukārt LES tieši norāda uz ES ārējo kompetenci kopējās ārējās un drošības politikas jautājumos (LES otrā nodaļa). LESD 2. panta 4. punkts paredz ES kompetenci pašreizējā otrā pīlāra jomā: noteikt un īstenot kopēju ārpolitiku un drošības politiku, tostarp pakāpeniski izstrādāt kopēju aizsardzības politiku.

Ja ES būtu tikai tā ārējā kompetence, kas ir tieši norādīta dibināšanas līgumos, būtu jāsecina, ka ES ārējās pilnvaras ir ievērojami šaurākas nekā iekšējās. Tomēr ārējā kompetence var arī nebūt tieši norādīta tiesību aktos. Jāuzsver: tas vien, ka ES kādā nozarē ir tieši norādīta ārējā kompetence, vēl nenorāda, vai šī kompetence ir ekskluzīva (var rīkoties tikai ES) vai dalīta (jārīkojas kopīgi ES un dalībvalstīm).

2.2. Netieši norādīta ārējā kompetence

Nav nepieciešams, lai ES kompetence slēgt starptautiskus līgumus vai citādi darboties ārējās attiecībās būtu tieši norādīta līgumos. Tādēļ milzīga nozīme ir bijusi Tiesas judikatūrai, kas ir iztulkojusi līgumus tā, ka ES ir arī ārējā kompetence jomās, kuras nav līgumos tieši norādītas. Tiesa vairākās lietās uzsvērusi, ka ārējā kompetence var būt norādīta netieši, proti, ja līgums ir piešķīris ES konkrētas tiesības, lai sasniegtu kādu mērķi, tad ES ir arī atbilstošas tiesības stāties starptautiskajās attiecībās šī mērķa sasniegšanai. Šo netieši norādīto ārējo kompetenci Tiesa pirmoreiz pieminēja *AETR* lietā:¹⁸ "Kompetence rodas ne tikai no tieša piešķiruma [...], bet var izrietēt arī no citiem Līguma noteikumiem. [...] Kopienas iekšējo pasākumu sistēma nevar tikt nošķirta no ārējām attiecībām."¹⁹ Šajā lietā Tiesai vajadzēja izvērtēt, vai starptautisks līgums par starptautiskajā ceļu satiksmē iesaistīto transportlīdzekļu personālu jāslēdz ES vai dalībvalstīm. Tā kā ES bija piešķirtas tiesības regulēt transporta nozari, tad šīs tiesības attiecas gan uz iekšējām, gan ārējām regulēšanas darbībām.

Krāmera lietā Tiesa nostiprināja *AETR* lietā konstatēto netieši norādītās ārējās kompetences principu: "Tieši no tiem pienākumiem un pilnvarām, ko Kopienas tiesības ir piešķirušas un uzdevušas Kopienai iekšējā līmenī, izriet, ka Kopienai ir arī kompetence uzņemt starptautiskas saistības."²⁰

Lai gan varētu šķist, ka *Krāmera* lieta tikai apstiprina *AETR* lietā nolemto, tomēr ir atšķirība - *AETR* lietā tika atzīta ES ārējā kompetence jomā, kur jau bija pieņemts Eiropas tiesību akts (regula Nr. 543/69), bet *Krāmera* lietā šāda iekšēja tiesību akta vēl nebija, bija tikai EKL paredzētas ES tiesības, kas piešķir iekšējas pilnvaras. *Krāmera* lietā Tiesai vajadzēja analizēt, vai Kopiena var noslēgt Ziemeļaustrumu Atlantijas zvejniecības konvenciju, kā arī izdot rekomendācijas par nozvejas kvotām. Konstatējot, ka Kopienai ir iekšējas tiesības nodrošināt jūras bioloģisko resursu aizsardzību, ieskaitot nozvejas kvotu noteikšanu un sadali starp dalībvalstīm, Tiesa secināja, ka šo iekšējo kompetenci nebūtu iespējams realizēt bez paralēlas ārējās kompetences (jo jūras resursi ir kopīgi arī ar trešajām valstīm). Tādējādi tiek uzskatīts, ka šis atzinums ievieš "papildinājuma principu" (*principle of complementarity*) attiecībā uz Kopienas iekšējo un ārējo kompetenci: Kopienas ārējā kompetence ir nepieciešama, lai papildinātu tās iekšējo kompetenci.²¹

Netieši norādītās ārējās kompetences pamats tika paplašināts Atzinumā Nr. 1/76 (*Iekšzemes ūdensceļu lieta*), ar ko tiek nostiprināts tā sauktais paralēlisma princips (*principle of parallelism*),²² kur Tiesa norādīja: "Tiesības saistīt Kopienas attiecībās ar trešajām valstīm netieši izriet no tiem Līguma noteikumiem, kas piešķir iekšējas tiesības."²³ Atbilstoši paralēlisma principam Kopienas ārējā kompetence atspoguļo tās iekšējo kompetenci. Tātad ES ir tiesības noslēgt starptautisku līgumu noteiktā jomā, ja (1) līgumi piešķir ES iekšēju kompetenci šajā jomā, lai sasniegtu noteiktu mērķi; un (2) ES dalība starptautiskajā līgumā ir nepieciešama šī mērķa sasniegšanai.²⁴

Šajā atzinumā Tiesa arī norādīja, ka ārējā kompetence nozīmē ne tikai tiesības noslēgt starptautiskus līgumus ar trešajām valstīm, bet arī sadarboties, lai nodibinātu jaunu starptautisku organizāciju. ES var sadarboties ar trešajām valstīm, lai piešķirtu šādas jaundibinātas organizācijas institūcijām nepieciešamās lēmumu pieņemšanas tiesības.²⁵

Tas vien, ka Eiropas Savienībai kādā nozarē ir tieši norādīta ārējā kompetence, vēl nenorāda, vai šī kompetence ir ekskluzīva vai dalīta.

Minētie Tiesas spriedumi pierāda, ka ES iekšējā un ārējā kompetence ir nesaraujami saistīta, jo bieži vien viena no tām nevar tikt pilnvērtīgi īstenota bez otras.

Svarīgi norādīt, ka no paralēlo pilnvaru principa izriet arī secinājums, ka gadījumos, ja ES nav piešķirtas tiesības rīkoties iekšējos jautājumos kādā nozarē, attiecībā uz šo nozari ES nevar veikt arī ārējas darbības. Tiesa uz to nepārprotami norādīja Atzinumā Nr. 2/94, kurā analizēja, vai Kopiena var pievienoties Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai. Tiesa uzsvēra: kā norādīts iepriekšējā judikatūrā, Kopienai ir tikai tās tiesības, kas tai ir piešķirtas. Piešķirto pilnvaru (*conferred powers*) princips jāievēro kā Kopienas iekšējās, tā ārējās darbības. Pilnvarām nav jābūt tieši piešķirtām ar konkrētiem līgumu noteikumiem, tās var būt arī netieši secinātas no līguma. It īpaši, ja Kopienai ir tiesības darboties iekšēji, tad tā ir tiesīga veikt arī nepieciešamo ārējo rīcību. Taču neviens līguma pants nepiešķir Kopienai vispārējas tiesības pieņemt cilvēktiesību aizsardzības normas vai slēgt starptautiskus līgumus šajā jomā. Tāpēc Kopienai nav kompetences noslēgt šāda rakstura starptautisku līgumu.²⁶

Arī netieši norādītā ārējā ES kompetence, tāpat kā tieši noteiktā, var būt gan ekskluzīva, gan dalīta. Tomēr ekskluzīvas netieši norādītās ārējās kompetences gadījumi ir retāki nekā ekskluzīva tieši noteikta ārējā kompetence, turklāt Tiesas atzītie kritēriji šādas kompetences konstatēšanai ne vienmēr ir bijuši pilnībā skaidri.²⁷

3. ES ekskluzīvā kompetence

ES ekskluzīvā kompetence starptautisko līgumu slēgšanā nozīmē, ka konkrēto starptautisko līgumu var slēgt tikai ES viena pati, nevis tās dalībvalstis vai ES kopīgi ar dalībvalstīm. Šāda ekskluzīvā kompetence var izrietēt gan no skaidri noteiktas, gan netieši norādītas ES ārējās kompetences.

LESD 2. panta pirmais punkts paskaidro, kas saprotams ar ES ekskluzīvo kompetenci (līdz šim šāda skaidrojuma pamatlīgumos nebija): "Ja Līgumos Savienībai ir piešķirta ekskluzīva kompetence kādā konkrētā jomā, tad veikt likumdošanas funkciju un pieņemt juridiski saistošus aktus drīkst tikai Savienība; dalībvalstis pašas to var darīt tikai tad, ja Savienība tās pilnvarojusi vai tas vajadzīgs Savienības pieņemto aktu īstenošanai."

Nozīmīgs ir LESD 3. pants, kas tieši uzskaita ES ekskluzīvās kompetences jomas: muitas savienība, iekšējā tirgus darbībai nepieciešamo konkurences noteikumu izveidošana (tātad ES nav ārēja ekskluzīva kompetence attiecībā uz konkurences noteikumiem), monetārā politika attiecībā uz dalībvalstīm, kuru naudas vienība ir eiro, jūras bioloģisko resursu saglabāšana saskaņā ar kopējo zivsaimniecības politiku, kopējā tirdzniecības politika. ES ekskluzīvā kompetencē ir arī noslēgt starptautisku līgumu, (1) ja tā slēgšana ir paredzēta ES tiesību aktā vai (2) ja tas ir nepieciešams, lai ļautu ES īstenot tās iekšējo kompetenci, vai (3) tiktāl, ciktāl līguma slēgšana ietekmē ES kopīgos noteikumus vai maina to darbības jomu.

Viena no tipiskākajām nozarēm, kurā ES ir ekskluzīva gan iekšējā, gan ārējā kompetence, ir kopējā tirdzniecības politika (207. pants; agrāk - EKL 133. pants). Tiesa jau *Vietējo izmaksu standarta* lietā un *Donckerwolcke* lietā paskaidroja, ka ES ir ekskluzīva kompetence kopējās tirdzniecības politikas jomā, ciktāl tas nepieciešams, lai noslēgtu starptautiskus līgumus (tātad ārēji), kā arī ciktāl tas attiecas uz vienpusēju tiesību aktu pieņemšanu (iekšēji).²⁸

No šīm lietām arī izriet pamatojums, kāpēc ES konkrētos jautājumos nepieciešama ekskluzīva

kompetence. Pirmkārt, ekskluzīvā ārējā kompetence nodrošina, ka dalībvalstu un ES vienlaicīgi īstenotas pilnvaras neapdraudēs ES lēmumu vienotību, konsekvensi un efektivitāti un ka trešās valstis uztver ES kā vienu konkrētu līguma partneri. Otrkārt, ja kopējā tirgū pastāvētu atšķirīga komerciālā un tirdzniecības politika (katrā dalībvalstī sava, atkarībā no šīs dalībvalsts noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem), tad ES rastos konkurences kropļošanas risks.²⁹

3.1. Ekskluzīvās ārējās kompetences principa attīstība

Ekskluzīvās ārējās kompetences jēdziens tāpat kā daudzi citi ES tiesību jēdzieni sākotnēji izriet nevis no dibināšanas līgumiem (kaut gan tagad ir iekļauts LESD), bet gan no Tiesas judikatūras. Pirmo reizi Tiesa pieminēja Kopienas ekskluzivitāti starptautisko līgumu slēgšanā *AETR* lietā (iedibina arī netieši norādītās ārējās kompetences principu). Tiesa paskaidroja: "Ikreiz, kad Kopiena, lai ieviestu Līgumā paredzētu kopējo politiku, pieņem kopējus noteikumus jebkādā formā, dalībvalstīm vairs nav tiesību, darbojoties individuāli vai kolektīvi, uzņemties saistības pret trešajām valstīm, kas varētu ietekmēt šos noteikumus. Tiklīdz šādi kopēji noteikumi ir stājušies spēkā, vienīgi Kopienai ir tiesības uzņemties un izpildīt līgumiskas saistības pret trešajām valstīm."³⁰

Tāpat saskaņā ar *AETR* lietā iedibināto ekskluzivitātes izpratni ES iegūst ekskluzīvu kompetenci slēgt starptautiskus līgumus kādā jomā, ja šajā jomā tā jau ir iepriekš pieņēmusi iekšējus noteikumus, piemēram, izdevusi direktīvas, regulas vai lēmumus. Konkrētajā lietā par Kopienas ekskluzivitāti liecināja Kopienas pieņemtā regula Nr. 543/69, kas regulēja to pašu priekšmetu, ko plānotais *AETR* līgums. Ja šādas regulas nebūtu, tad būtu jākonstatē vienlaicīga dalībvalstu un Kopienas kompetence.

Iekšzemes ūdensceļu lietā tiesa spēra soli tālāk, norādot, ka ES var būt ekskluzīva kompetence starptautisko līgumu slēgšanā pat tad, ja ES vēl nav pieņēmusi šajā jomā iekšējus noteikumus. Šajā lietā tiesa analizēja, vai Kopienai ir tiesības noslēgt starptautisku līgumu iekšzemes ūdensceļu (galvenokārt attiecībā uz Reinu un Mozeli) transporta industrijā un vai līguma slēgšanā jāpiedalās arī dalībvalstīm. Tiesa secināja, ka Kopienai var būt ekskluzīva ārējā kompetence, ja tā nepieciešama Kopienas mērķu sasniegšanai un ja dalībvalstu atsevišķa darbība varētu traucēt šo mērķu sasniegšanu.³¹

No *Iekšzemes ūdensceļu* lietas varētu secināt, ka iespējamā ES ārējās kompetences ekskluzivitāte ir ļoti plaša: tā var tikt piemērota faktiski jebkurai jomai, kas ietilpst ES mērķos. Tomēr šī principa piemērošana praksē pierādīja šāda secinājuma aplamību un drīz Tiesa nozīmīgajā *PTO līguma* lietā norādīja ekskluzivitātes principa piemērošanas robežas.

PTO līguma lietā tiesai vajadzēja analizēt, vai ES var noslēgt Pasaules Tirdzniecības organizācijas (turpmāk tekstā - PTO) līgumu un vai šī līguma slēgšanai ES ir ekskluzīva kompetence. Komisija atsauca uz *Iekšzemes ūdensceļu* lietu un norādīja, ka PTO līguma gadījumā pastāv arī tieši noteikta iekšējā ekskluzivitāte - EKL 133. pants (tagad - LESD 207. pants), no kura izriet arī ārēja ekskluzivitāte. Tomēr tiesa noraidīja Komisijas argumentus un atzina, ka ekskluzīvā ārējā kompetence ir atkarīga no tā, vai Kopiena ir jau izmantojusi savas iekšējās pilnvaras, nevis tikai no tā, ka šādas iekšējās pilnvaras eksistē. Tiesa centās nošķirt šo lietu no *Iekšzemes ūdensceļu* lietas, norādot, ka *Iekšzemes ūdensceļu* lietā Kopienas iekšējo mērķi nevarētu sasniegt, ja netiktu noslēgti atbilstoši starptautiskie līgumi, tāpat Kopienas iekšējos noteikumus reāli varēja pieņemt tikai pēc tam, kad noslēgti ārējie līgumi. Šis apsvērums nebija piemērojams *PTO līguma* lietā. Lai gan Kopienas mērķi bija aizsargāt brīvu pakalpojumu apriti un intelektuālo īpašumu Kopienā, šo mērķu sasniegšana nav atkarīga no tā, vai Kopiena noslēgs šāda rakstura starptautisku līgumu ar trešajām valstīm. It īpaši attiecībā uz TRIPS nolīgumu (Nolīgums par intelektuālā īpašuma tiesību aspektiem attiecībā uz tirdzniecību) Tiesa uzsvēra, ka Kopienai nav ekskluzīvas kompetences tā noslēgšanai,

jo ārējā darbība nebija nepieciešama iekšējo mērķu sasniegšanai, kā arī pašas Kopienas ietvaros intelektuālā īpašuma tiesības vēl nebija harmonizētas.³²

Tātad saskaņā ar *PTO līguma* lietu ES ir ekskluzīva ārējā kompetence tikai tad, ja ES jau ir faktiski izlietojusi savas iekšējās pilnvaras šajā jomā, nevis arī tad, ja šādas iekšējās pilnvaras vienkārši pastāv. Šāds ekskluzivitātes principa iztulkojums ir samērīgāks, un to Tiesa ir nostiprinājusi arī turpmākās lietās, piemēram, *Atzinumā 2/92*³³ un *Atvērto debesu (Open Sky)* lietā.³⁴

Šādi definētas ES ekskluzīvās kompetences jēga ir šāds apsvērums: ja jau ES ir pieņēmusi visām dalībvalstīm kopīgus noteikumus, tad atsevišķas dalībvalsts individuāla rīcība attiecībā ar trešajām valstīm var ietekmēt šo kopīgo noteikumu spēku. Vispārzināms starptautisko līgumu izpildes princips paredz, ka valsts nevar atteikties no starptautisko pienākumu pildīšanas, atsaucoties uz savām iekšējām tiesībām.³⁵ Tāpēc ES efektīvas funkcionēšanas nolūkā nevar pieļaut, ka dalībvalstis katra individuāli uzņemas saistības pret trešajām valstīm, ko tās būtu spiestas pildīt pat tad, ja tas būtu pretrunā ar Eiropas tiesībām. Kā uzsvērts *Lugāno konvencijas* lietā, Kopienas iekšējo pilnvaru izmantošana izraisa ekskluzīvu ārējo kompetenci ikreiz, kad šāda ekskluzīva kompetence ir nepieciešama, lai "nodrošinātu Kopienas tiesību efektivitāti un tās noteikumos paredzētās sistēmas pienācīgu funkcionēšanu".³⁶

3.2. Tieši norādītas ekskluzīvas ārējās kompetences gadījumi

Tālāk aplūkoti daži tipiskākie gadījumi, kad ES piemīt ekskluzīva ārējā kompetence, kas ir tieši norādīta dibināšanas līgumos.

3.2.1. Kopējā tirdzniecības politika (*EKL 113. pants; LESD 207. pants*)

Uz ekskluzīvajām ES tiesībām šajā jomā nepārprotami norādījusi Tiesa *Vietējo izmaksu standarta* lietā, kā arī vēlākā *Donckerwolcke* lietā.³⁷ ES ārējās kompetences ekskluzivitāte kopējā tirdzniecības politikā tiek dēvēta par *a priori* ekskluzivitāti - šīs jomas būtības dēļ ir nepieciešama ES, nevis dalībvalstu autonoma darbība: nebūtu lietderīgi dalīt pilnvaras ar dalībvalstīm.³⁸

ES ekskluzivitāte šajās lietās, pirmkārt, pamatota ar apsvērumu, ka visefektīvāk ES kopējās tirdzniecības intereses varēs aizstāvēt tieši pati ES, rīkojoties atsevišķi, nevis ikreiz cenšoties saskaņot arī daudzo dalībvalstu intereses.³⁹ Tātad ekskluzivitātes pamatā ir ES interešu aizsardzība. Turklāt ekskluzīvās kompetences gadījumā ir vienkāršāka lēmuma pieņemšanas procedūra - kvalificēts balsu vairākums.

Otrkārt, *Vietējo izmaksu standarta* lietā tiesa atsauca uz konkurences traucējumiem starp dalībvalstu uzņēmumiem, kas rastos, ja nebūtu vienoti eksporta kredītu noteikumi. Tiesību doktrīnā lielākoties piekrīt, ka šis arguments ir pārlicecinošāks: ja nebūtu vienotas ārējā tirdzniecības politikas, it īpaši attiecībā uz importa noteikumiem, rastos tirdzniecības traucējumi, imports novirzītos uz dalībvalstīm ar liberālākajiem noteikumiem un tad, izbaudot kopējā tirgus priekšrocības, tiktu ieviests valstīs ar mazāk liberāliem noteikumiem.⁴⁰

Treškārt, kā argumentu ES ekskluzivitātei kopējās tirdzniecības jomā var pieminēt arī dalībvalstu lojalitātes pienākumu pret ES un tās institūcijām. Tomēr šis arguments nevar būt izšķirošs, jo no vienlaicīgu kompetenču pastāvēšanas neizriet, ka dalībvalstis rīkotos nelojāli ES interesēm.

Praksē ir bijušas problēmas noteikt, vai konkrēts starptautisks līgums pilnībā ietilpst kopējās tirdzniecības politikas jomā un tātad tam piemērojama ekskluzīva ES kompetence, vai arī šis līgums regulē arī citus jautājumus, kam būtu nepieciešama arī atsevišķo dalībvalstu piekrišana. Vairākās

Tiesā izskatītās lietas ārējās kompetences jomā bijuši strīdi tieši par šo jautājumu, piemēram, *PTO līguma* lieta. Kā norādīts tiesību doktrīnā, šādos strīdos Tiesas pieeja balstīta pragmatismā, kā arī saiknes konstatēšanā starp iekšējo un ārējo tirdzniecības politiku⁴¹ un kopējā tirgus funkcionēšanas un ES tiesību vienotas piemērošanas aizsardzībā.

Jāievēro arī, ka agrīnās lietas, kas konstatēja ES ekskluzīvo ārējo kompetenci kopējās tirdzniecības jomā, ir balstītas tā sauktajā federāli konceptuālajā pieejā, kas cenšas pēc iespējas vairāk ES kompetencēm piešķirt ekskluzīvu raksturu. Savukārt šobrīd valdošā ir tā sauktā pragmatiskā pieeja, kas uzskata, ka vairumā gadījumu jāpastāv vienlaicīgai ES un dalībvalstu kompetencei.⁴²

3.2.2. Līgumi pakalpojumu un intelektuālā īpašuma jomā

Kā pierāda Tiesas atzinums *PTO līguma* lietā, attiecībā uz starptautiskajiem līgumiem pakalpojumu un intelektuālā īpašuma jomā ES sākotnēji nebija automātiski noteikta ārējā ekskluzīvā kompetence, jo tie neietilpst kopējās tirdzniecības politikas jomā.⁴³

Taču pēc *PTO līguma* lietas EKL 133. pants tika grozīts, iekļaujot noteikumus par pakalpojumu tirdzniecību un intelektuālā īpašuma komerciālajiem aspektiem. LESD 207. pants skaidri paplašina kopējās tirdzniecības politikas regulējumu, proti, šī panta 1. punkts nosaka: "Kopējas tirdzniecības politikas pamatā ir vienādi principi, jo īpaši attiecībā uz pārmaiņām tarifu likmēs, uz tarifu un tirdzniecības nolīgumu slēgšanu saistībā ar preču un pakalpojumu tirdzniecību un intelektuālā īpašuma komerciālajiem aspektiem."

Kā redzams, vairs nav paredzēti īpaši noteikumi pakalpojumu tirdzniecības un intelektuālā īpašuma komerciālo aspektu regulējumam un šīs jomas tiek pilnībā iekļautas kopējā tirdzniecības politikā, uz kuru attiecas ES ārējās kompetences ekskluzivitāte. Iepriekšējo EKL 133. panta 5. līdz 7. punktu atspoguļo vienīgi LESD 207. panta 4. punkts, kurš paredz, ka noteiktos jautājumos, ieskaitot starptautiskus līgumus tirdzniecības un intelektuālā īpašuma komerciālo aspektu jomā, ir nepieciešams vienbalsīgs Padomes lēmums. Panta 6. punkts nosaka, ka šīs kompetences īstenošana neietekmē ES un dalībvalstu kompetences savstarpējo dalījumu un tās dēļ dalībvalstu normatīvie akti nav jāsaskaņo, ja līgumi tādu saskaņošanu neparedz. Tomēr šis punkts neatļauj izslēgt pakalpojumu tirdzniecību un intelektuālā īpašuma komerciālo aspektu regulējumu ārpus kopējās tirdzniecības politikas. Drīzāk tas līdzīgi kā iepriekšējā EKL 133. panta 7. punkts norāda, ka kopējā tirdzniecības politika nerada ES jaunas kompetences jomā, kurās tai pašlaik kompetences nav.

3.2.3. Monetārā politika

LESD 3. panta 1. punkta c apakšpunkts skaidri nosaka, ka ES ir ekskluzīva kompetence monetārajā politikā attiecībā uz dalībvalstīm, kuru naudas vienība ir eiro. Papildus šai skaidri noteiktajai ekskluzīvajai kompetencei monetārās politikas jomā ES ir tiesības slēgt starptautiskus līgumus ar trešajām valstīm par monetāriem vai ārvalstu valūtas režīma jautājumiem (EKL 111. panta 3. punkts; LESD 219. panta 3. punkts), kā arī nolīgumus par eiro maiņas kursu sistēmu attiecībā pret trešo valstu valūtām (LESD 219. panta 1. punkts). Taču LESD 219. panta 4. punkts, kas pēc būtības atkārtoti EKL 111. panta 5. punktu, nosaka dalībvalstu tiesības piedalīties sarunās starptautiskās organizācijās un slēgt starptautiskus nolīgumus.

Tātad ES ārējā kompetence monetārās politikas jomā nav pilnībā ekskluzīva. Tomēr *a priori* ekskluzivitāte tiek atzīta tām monetārās politikas jomām, kas skar tīri ārējus aspektus attiecībā uz monetāro savienību.⁴⁴

3.3. Netieši norādītas ekskluzīvās ārējās kompetences tipiskie gadījumi

Tālāk norādītas tipiskākās situācijas, kurās ES var būt netieši norādīta ekskluzīva ārējā kompetence slēgt starptautiskus līgumus.⁴⁵ Netieši norādītos ārējās ekskluzīvās kompetences gadījumus, ievērojot to balstīšanos nevis normatīvos tiesību aktos, bet gan judikatūrā, nav iespējams pilnībā uzskaitīt. Tos var apkopot, vienīgi aplūkojot to pamatā esošos tiesību principus un doktrīnu, kas kristalizēta Tiesas judikatūrā.

LESD 3. panta 2. punktā ir mēģināts sniegt apkopojumu par gadījumiem, kad varētu būt netieši norādīta ārējā ekskluzīvā kompetence, proti: "Savienības ekskluzīvā kompetencē ir arī noslēgt starptautisku līgumu, ja tā slēgšana ir paredzēta Savienības leģislatīvajā aktā vai ja tas ir nepieciešams, lai ļautu Savienībai īstenot tās iekšējo kompetenci, vai tiktāl, ciktāl līguma slēgšana ietekmē Savienības kopīgos noteikumus vai maina to darbības jomu." Kā izriet no tālākās analīzes, šie principi atspoguļo Tiesas judikatūru, un tāpēc nevar apgalvot, ka tie ir pilnīgi. Tiesa LESD un LES interpretācijas ceļā var potenciāli konstatēt arī citus gadījumus, kad var pastāvēt netieši norādīta ES ārējā ekskluzīvā kompetence.

Atšķirībā no iepriekš aplūkotajiem skaidri noteiktās ārējās kompetences gadījumiem, kuros konstatējama *a priori* ekskluzivitāte (kopējā tirdzniecības politika), netieši norādītās kompetences gadījumos parasti *a priori* pastāv nevis ES kompetences ekskluzivitāte, bet gan vienlaicīgu kompetenču princips: ārējā kompetence ir vienlaikus gan ES, gan dalībvalstīm. Šajos gadījumos ES ārējās kompetences ekskluzivitāti var iegūt, tikai piemērojot tālāk analizēto AETR principu vai *Iekšējo ūdensceļu* lietas principu.⁴⁶

3.3.1. AETR princips jeb seku doktrīna

AETR princips ir svarīgākais pamats ES netieši norādītajai ekskluzīvajai ārējai kompetencei. AETR lietā iedibinātais princips paredz, ka ES iegūst ekskluzīvu kompetenci slēgt starptautiskus līgumus kādā jomā, ja šajā jomā tā jau ir iepriekš pieņēmusi iekšējus noteikumus, piemēram, izdevusi direktīvas, regulas vai lēmumus, un ir sasniegta pilnīga šīs jomas harmonizācija. Šobrīd AETR princips nostiprināts arī LESD 3. panta 2. punktā, nosakot, ka ES ir ārējā ekskluzīvā kompetence, "ciktāl līguma slēgšana ietekmē Savienības kopīgos noteikumus vai maina to darbības jomu".

AETR principā balstītā ES ārējās kompetences ekskluzivitāte ir pamatota tā sauktajā klasiskajā jeb izsmelšanas (*pre-emption*) teorijā. Atbilstoši šai teorijai ES ārējā kompetence ir vai nu ekskluzīva, vai "vienlaicīga" (*concurrent*) ar dalībvalstīm. Ja tā ir ekskluzīva, proti, ja ES jau ir attiecīgajā jomā veikusi harmonizāciju, tad dalībvalstu vienlaicīgās tiesības darboties šajā jomā ir "izsmeltas".⁴⁷ Savukārt, kamēr harmonizācija nav veikta, dalībvalstis saglabā kompetenci konkrētajā jomā, taču tā jāīsteno atbilstoši LES 4. panta 3. punkta noteikumiem, tas ir, paturot prātā ES efektivitāti. Ja harmonizācija attiecīgajā jomā nav pilnīga, neiestājas arī pilnīga ekskluzivitāte - tā attiecas tikai uz harmonizētajām jomām. Tātad AETR princips nenozīmē, ka gadījumā, ja ES ir veikusi harmonizāciju kādas jomas vienā nozarē, tad automātiski rodas ES ārējā ekskluzīvā kompetence pār visu šo jomu. Tas būtu pretrunā ar AETR principa būtību, kura paredz novērst negatīvas sekas tikai jau pieņemtajiem noteikumiem.⁴⁸ Tādējādi AETR principa piemērošana dažkārt tiek dēvēta arī par seku doktrīnu (īpaši tajā aspektā, kā zemāk aplūkotajā *Lugāno konvencijas* lietā).

Arī Tiesas judikatūra apstiprina, ka AETR principa jēga ir, ka konkrētā joma jau ir noregulēta ar kopējiem noteikumiem un attiecīgi kādas dalībvalsts atsevišķa rīcība varētu traucēt kopējo mērķu īstenošanu.⁴⁹ Ja nebūtu ES ekskluzīvās kompetences, tad dalībvalstis varētu noslēgt starptautiskus līgumus, kuru noteikumi ir pretrunā ar Eiropas tiesībām. Tātad dalībvalstīm vajadzētu pildīt konfliktējošas saistības. Šādu konfliktu no juridiskā viedokļa varētu risināt, atsaucoties uz ES tiesību pārākumu, taču Tiesa acīmredzot uzskatīja, ka labāk ir veikt preventīvus pasākumus, pirms vēl šādi konflikti rodas. Turklāt, kā norādījis Pīts Ēkhouts (*Piet Eeckhout*), AETR lietas spriedums

atspoguļo arī Tiesas judikatūru attiecībā uz ES tiesību aktu ietekmi uz dalībvalstu tiesībām pieņemt pašām savus iekšējus likumus⁵⁰ (proti, ja ir veikta tiesību harmonizācija ES tiesību līmenī, tad dalībvalsts vairs nevar pieņemt atsevišķus nacionālos likumus).

AETR principu Tiesa nostiprināja arī *Starptautiskās darba organizācijas konvencijas* lietā, kur Tiesa secināja, ka konvencijas Nr. 170 regulētā joma jau lielā mērā ir noteikta ar ES noteikumiem, tāpēc dalībvalstis nevar uzņemties pienākumus šajos jautājumos ārpus ES tiesībām.⁵¹ Jāpiebilst, ka nav būtiski, vai iespējamie dalībvalstu pieņemtie atsevišķi noteikumi (noslēgtie starptautiskie līgumi) būtu pretrunā ar ES normām; pietiek ar faktu, ka ES ir pieņēmusi noteikumus šajā nozarē, lai nodibinātu ES ārējās kompetences ekskluzivitāti. Šī principa variācija minēta *PTO līguma* lietā:⁵² ja ES savos iekšējos tiesību aktos ir iekļāvusi normas, kas attiecas uz trešo valstu piederīgajiem vai tieši ir piešķīrusi ES institūcijām pilnvaras rīkot pārrunas ar trešajām valstīm, tad šajos gadījumos attiecībā uz šādos tiesību aktos iekļautajām normām ES iegūst ekskluzīvu ārējo kompetenci.

Kā AETR principa speciāls gadījums būtu uzskatāma arī tā sauktā seku doktrīna, kas saskatāma Tiesas spriedumā *Lugāno konvencijas* lietā: tiesa norādīja, ka Kopienas iekšējo pilnvaru izmantošana izraisa ekskluzīvu ārējo kompetenci ikreiz, kad šāda ekskluzīva kompetence ir nepieciešama, lai "nodrošinātu Kopienas tiesību efektivitāti un tās noteikumos paredzētās sistēmas pienācīgu funkcionēšanu".⁵³

3.3.2. *Iekšējo ūdensceļu lietas princips jeb potenciālā kompetence*

Tiesas atzinums *Iekšējo ūdensceļu* lietā (Atzinums Nr. 1/76) konstatēja vēl vienu gadījumu, kad jomā, kur ES ir netieši noteikta ārējā kompetence, var rasties ES kompetences ekskluzivitāte. Tas ir gadījums, kad iekšējo kompetenci var izmantot tikai vienlaikus ar ārējo kompetenci. Šajā gadījumā nav nepieciešams, lai ES jau iepriekš būtu izmantojusi savas iekšējās pilnvaras kā AETR principa piemērošanas situācijā, jo faktiski iekšējo kompetenci var izmantot tikai kopīgi ar ārējo. *Iekšējo ūdensceļu* lietas princips ir saprotams kā izņēmums no vispārējā AETR principa, ka ES vajag vispirms būt izmantojušai savas iekšējās pilnvaras, lai rastos arī ārējā ekskluzīvā kompetence. Šobrīd šis princips nostiprināts arī LESD 3. panta 2. punktā, nosakot, ka ES ir ārējā ekskluzīvā kompetence, "ja tas ir nepieciešams, lai ļautu Savienībai īstenot tās iekšējo kompetenci".

Citiem vārdiem, ES var būt ekskluzīva ārējā kompetence pat tad, ja ES vēl nav īstenojusi iekšējo kompetenci šajā jomā, ja ārējā kompetence nepieciešama ES iekšējos tiesību aktos noteikto mērķu sasniegšanai un ja atsevišķa dalībvalstu darbība varētu traucēt šo mērķu sasniegšanu. Tātad šāda iespējamā ekskluzivitāte ir balstīta *effet utile* principā, ir ļoti plaša un var tikt piemērota faktiski jebkurai jomai, kura ietilpst ES mērķos un kurā iekšējās un ārējās kompetences īstenošana ir cieši saistīta.⁵⁴ Tādēļ šī veida ekskluzivitāte ir tikusi dēvēta arī par potenciālo kompetenci (ES šo kompetenci vēl nav īstenojusi, bet tai ir potenciāls to darīt).

Iekšzemes ūdensceļu lietas principu nedrīkst piemērot pārāk plaši, kā to norādīja Tiesa *PTO līguma* lietā,⁵⁵ novelkot šī principa piemērošanas robežas. Tiesa nošķīra *PTO līguma* lietu no *Iekšzemes ūdensceļu* lietas, norādot, ka *Iekšējo ūdensceļu* lietā ES iekšējo mērķi nevarētu sasniegt, ja netiktu noslēgti atbilstoši starptautiskie līgumi, un tātad ES iekšējos noteikumus reāli varēja pieņemt tikai pēc tam, kad pieņemti ārējie noteikumi (noslēgti līgumi). Šis apsvērums nebija piemērojams *PTO līguma* lietā. Tādējādi *Iekšējo ūdensceļu* lietas ekskluzivitātes princips ir piemērojams šauri.

3.3.3. *Citi gadījumi*

Uzskaitītais gadījumu saraksts nav pilnīgs. Šo piebildi Tiesa uzsvēra *Lugāno konvencijas* lietā,

norādot, ka šie gadījumi ir tikai piemēri, kas formulēti, ņemot vērā konkrēto kontekstu, ar ko tiesai bija darīšana.⁵⁶ Šajā lietā Tiesa arī centās sniegt vispārīgākas un plašākas vadlīnijas, kā konstatēt, vai ES ir ekskluzīva ārējā kompetence:

"Kopienai ir tikai piešķirtā kompetence un līdz ar to kompetences esamībai, kas turklāt nav tieši paredzēta Līgumā un kas ir ekskluzīva, ir jābūt pamatotai ar secinājumiem, kas ir izdarīti, konkrēti analizējot saistību, kura ir starp paredzēto nolīgumu un spēkā esošiem Kopienu tiesību aktiem un no kuras izriet, ka šāda nolīguma noslēgšana var ietekmēt Kopienu tiesību normas. [...] Kad ir jānoskaidro, vai kritērijs, kas iekļauts frāzē "joma, uz kuru lielā mērā jau attiecas Kopienas noteikumi", ir izpildīts, analīze ir jābalsta ne tikai uz konkrēto noteikumu piemērošanas jomu, bet arī uz to raksturu un saturu. Svarīgi arī ir ņemt vērā ne tikai attiecīgo jomu reglamentējošo Kopienu tiesību aktu faktisko stāvokli, bet arī to attīstības perspektīvas, ja to ir iespējams paredzēt šīs analīzes brīdī [...]. No visa minētā izriet, ka ir nepieciešama vispārēja un konkrēta analīze, lai pārbaudītu, vai Kopienas kompetencē ir noslēgt starptautisku nolīgumu un vai šī kompetence ir ekskluzīva. Šajā sakarā ir jāņem vērā ne tikai joma, uz kuru attiecas gan Kopienu tiesību normas, gan Paredzētā nolīguma noteikumi, ciktāl tie ir zināmi, bet arī šo normu un noteikumu raksturs un saturs, lai pārliecinātos, ka nolīgums nevar apdraudēt Kopienu tiesību normu vienveidīgu un saskaņotu piemērošanu un ar tiem izveidotās sistēmas pienācīgu darbību."⁵⁷

4. ES dalītā kompetence

ES ārējā kompetence slēgt starptautiskus līgumus var būt ne tikai ekskluzīva, bet arī dalīta. Tas ir, ES šo kompetenci īsteno kopīgi ar dalībvalstīm: starptautiskā līguma puses ir viena vai vairākas (vai visas) dalībvalstis, kā arī ES. Lai gan ES ekskluzīvajai ārējai kompetencei un tās noteikšanas kritērijiem ir veltīts daudz Tiesas judikatūras, praksē lielākā daļa starptautisko līgumu tiek slēgti atbilstoši dalītajām pilnvarām.

Ar Lisabonas līguma grozījumiem ES tiesībās ir ieviesta lielāka noteiktība nekā līdzšinējos tiesību avotos. EKL nedefinēja dalītās kompetences jēdzienu. Jēdziens tika skaidrots, ievērojot Tiesas judikatūru:⁵⁸ ES neekskluzīvā ārējā jeb dalītā (*shared*) kompetence nozīmē, ka kompetenci īsteno ārējās attiecības, tajā skaitā slēgt starptautiskus līgumus, ES īsteno kopīgi ar dalībvalstīm. Tādā kompetence konkrētā jomā ir gan ES, gan dalībvalstīm. Dalītās kompetences īpašs paveids ir jauktā (*mixed*) kompetence kādā jautājumā, kad viena ārējā darbība (piemēram, plānotais starptautisks līgums) ietver gan jautājumus, kas ir ES ekskluzīvā kompetencē, gan jautājumus, kas ir dalībvalstu ekskluzīvā kompetencē, līdz ar to šajā līgumā jāpiedalās gan ES, gan dalībvalstīm.⁵⁹

Līdz ar Lisabonas līguma grozījumiem sniegts dalītās kompetences jēdziena skaidrojums. LESD izpratnē (kas atspoguļo agrāko Tiesas judikatūru) dalītā kompetence ir tāda, kas ir kopīga ES un dalībvalstīm. LESD 2. panta 2. punkts definē kopīgās kompetences jēdzienu: "Ja kādā konkrētā jomā Līgumos Savienībai ir piešķirta kompetence, kas ir kopīga ar dalībvalstīm, Savienība un dalībvalstis drīkst veikt likumdošanas funkciju un pieņemt juridiski saistošus aktus šajā jomā. Dalībvalstis īsteno savu kompetenci tiktāl, ciktāl Savienība nav īstenojusi savu kompetenci. Dalībvalstis atkal īsteno savu kompetenci tiktāl, ciktāl Savienība ir pārtraukusi īstenošanu savu kompetenci." Par kopīgo kompetenci Lisabonas līgumam pievienots arī protokols, kurš nosaka, ka attiecībā uz pantu par kopīgu kompetenci, ja ES ir rīkojusies kādā konkrētā jomā, šo kompetenču darbības joma atteicas tikai uz tiem elementiem, kas noteikti attiecīgajā ES aktā un tādēļ neattiecas uz visu jomu.⁶⁰

Savukārt LESD 4. pants nosaka jomas, uz kurām galvenokārt attiecas dalītā kompetence: iekšējais

tirgus, sociālā politika, ekonomiskā, sociālā un teritoriālā kohēzija, lauksaimniecība un zivsaimniecība, izņemot jūras bioloģisko resursu saglabāšanu, vide, patērētāju tiesību aizsardzība, transports, Eiropas komunikāciju tīkli, enerģētika, brīvības, drošības un tiesiskuma telpa, kopīgie drošības apsvērumi sabiedrības veselības aizsardzības jautājumos.

Līdzīgi kā ar LESD 3. pantā minēto ekskluzīvo kompetenču uzskaitījumu arī 4. punkta uzskaitījumu nevajadzētu uzskatīt par pilnīgu. Jāievēro, ka dalītā ārējā kompetence ir uzskatāma par normu, bet ES ekskluzīvā ārējā kompetence - par izņēmumu īpaši noteiktos gadījumos. Šīs pamattēzes izriet no LESD 2. panta un LES 5. panta 2. punkta.

4.1. Dalītas kompetences gadījumi

Kā atzīts tiesību doktrīnā⁶¹ un Tiesas judikatūrā, dalīta kompetence starptautisko līgumu slēgšanā parasti sastopama vairākos tipiskos gadījumos:

- Dibināšanas līgumu norma var norādīt, ka kompetence ir īstenojama kopīgi Kopienai un dalībvalstīm. Šobrīd galvenais šādu norāžu avots ir iepriekš aplūkotais LESD 3. pants.
- Nav sasniegti kritēriji, lai konstatētu ES ekskluzīvo ārējo kompetenci, piemēram, nav pieņemti pietiekami iekšējie noteikumi, no kuriem izrietētu prasība pēc ekskluzīvas ārējās kompetences.⁶² ES ir kompetence vienai pašai regulēt konkrēto jomu iekšēji, un, ja ES pieņems kopīgus iekšējos noteikumus, tai var rasties arī ekskluzīva ārējā kompetence atbilstoši AETR principam.
- Nepilnīga ES iekšējā kompetence: starptautiskais līgums skar gan pilnvaras, kas piešķirtas ES, gan pilnvaras, kas ir palikušas dalībvalstīm. LESD vai cits attiecīgais līgums nepiešķir ES kompetenci slēgt konkrētu starptautisko līgumu visā tā kopumā, jo atsevišķas līguma regulētās nozares atrodas ārpus ES piešķirtajām pilnvarām: šajā gadījumā nepieciešama arī dalībvalstu līdzdalība.⁶³ Šo gadījumu Tiesa aplūkoja *Dabīgās gumijas līguma* lietā, kur nolēma: lai gan līguma priekšmets ietilpa kopējā tirdzniecības politikā, tomēr attiecīgās jomas finansējums ir palicis dalībvalstu pārziņā. Tā kā finansējuma aspekti bija svarīgs noslēdzamā starptautiskā līguma elements, bija nepieciešama dalībvalstu piedalīšanās līguma slēgšanā, un tātad kompetence tika atzīta par dalītu.⁶⁴ Šis dalītās kompetences gadījums precīzāk būtu dēvējams par kopīgu (*joint*) vai jauktu (*mixed*) kompetenci un šajos gadījumos noteikti ir jāslēdz jaukts starptautisks līgums, tas ir, līgums, kura puses ir gan ES, gan dalībvalstis.⁶⁵
- ES ir tikai minimālā kompetence kādā nozarē pieņemt minimālā sliekšņa noteikumus (minimālā harmonizācija), bet dalībvalstis ir tiesīgas pieņemt stingrākus noteikumus. Kā demonstrēts *Starptautiskās darba organizācijas konvencijas* lietā, ja starptautiskais līgums skar šo nozari kopumā, nepieciešama arī dalībvalstu līdzdalība.⁶⁶ Arī šajā gadījumā būtu nepieciešams noslēgt jauktu starptautisko līgumu, jo attiecīgajā nozarē kompetentas ir gan ES, gan dalībvalstis, tikai katra savā līmenī.
- Netraucējošas blakus pilnvaras: ES un dalībvalstu kompetences kādā jomā var pastāvēt vienlaikus, netraucējot un neaizvietojot cita citu (tas ir, kompetence it kā atrodas blakus). Piemērs ir intelektuālā īpašuma nozare, kur vienlaikus pastāv ES režīms - kopienas preču zīme, kopienas dizainparaugu tiesības, kā arī nacionālie dalībvalstu režīmi.
- Neprecizitāšu novēršanas nolūks: dalīta kompetence nepieciešama praktisku apsvērumu dēļ. Proti, ja ES institūcijas nav ievērojušas precīzu līguma noslēgšanas procedūru, ko paredz ES tiesībās ietvertais tiesiskais pamats, - šādā gadījumā, lai nevajadzētu vēlreiz slēgt visu starptautisko līgumu, tam vienkārši var pievienoties arī dalībvalstis, tā leģitimizējot līgumu no ES tiesību viedokļa.⁶⁷

4.2. Jaukta kompetence

Jauktas kompetences gadījumā starptautisks līgums jāslēdz, piedaloties vienai vai vairākām dalībvalstīm, kā arī ES. Par šī līguma izpildi ne ES, ne dalībvalstīm nav pilnīgas kompetences.⁶⁸

Ne dibināšanas līgumi, ne Tiesa nav noteikuši, kā atpazīt un iedalīt jauktos starptautiskos līgumus. Tiesa parasti vispirms izvērtē, vai konkrētajā gadījumā nav runa par ES vai dalībvalstu ekskluzīvo kompetenci. Ja tāda iespēja izslēgta, tad Tiesa vienkārši izvērtē, kādā veidā vislabāk organizēt ES un dalībvalstu piedalīšanos līguma slēgšanā.⁶⁹ Vispārīgais princips, ko Tiesa vienmēr uzsvērusi, ir, ka ES un dalībvalstīm jāievēro ciešas sadarbības pienākums visās trīs ārējās darbības stadijās - starptautiska līguma sagatavošanā un pārrunās, noslēgšanā un izpildē. Atbildība par jaukta starptautiska līguma izpildi gulstas gan uz ES, gan uz dalībvalstīm atbilstoši viņu kompetencēm.⁷⁰

Kā norādījis Tiesas tiesnesis Alans Rosass (*Allan Rosas*),⁷¹ var izšķirt trīs gadījumus, kad slēdzams jaukts starptautisks līgums:

- Paralēlas kompetences gadījumā jaukta līguma slēgšana ir fakultatīva: ES un dalībvalstis var piedalīties starptautiskā līguma noslēgšanā kā neatkarīgas līguma puses. ES un dalībvalstis neatkarīgi arī pilda savus pienākumus atbilstoši līgumam. Piemēram, Līgums par Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banku.⁷²
- Līdzās pastāvošas (*coexistent*) kompetences gadījumā obligāti jāslēdz jaukts līgums: līgumu var analītiski sadalīt vairākās daļās, no kurām dažas normas ietilpst ES ekskluzīvajā kompetencē, bet dažas - dalībvalstu ekskluzīvajā kompetencē. Teorētiski šajā gadījumā jaukta līguma gadījumā varētu slēgt divus atsevišķus līgumus - vienu, ko slēdz ES atbilstoši savai kompetencei, otru, ko slēdz dalībvalstis atbilstoši savai kompetencei. Piemēram, horizontāla kompetenču sadale pa atšķirīgiem sektoriem: līgums, kas regulē gan kopējo tirdzniecību (ES kompetence), gan militāro aizsardzību (dalībvalstu kompetence); vertikāla kompetenču sadale: ES tiesīga noslēgt līguma galvenās daļas, taču dalībvalstu dalība nepieciešama šo daļu ieviešanai un īstenošanai. Šāda sadale tika konstatēta lietā Nr. 1/78 par Kodolmateriālu aizsardzības konvenciju⁷³ - bija vajadzīga dalībvalstu dalība soda sankcijās un izdošanas nodrošināšanā. Taču, ja dalībvalstīm ir tikai nenozīmīgi pienākumi līguma izpildē, bet kopumā līgums ir ES ekskluzīvā kompetencē, nav jāslēdz jaukts līgums.
- Vienlaicīgas (*concurrent*) kompetences gadījumā jaukta līguma slēgšana ir fakultatīva: līgums kā veselums analītiski nav sadalāms dažādās daļās. Šī kategorija aptver līgumus jomās, kur ES ārējā kompetence nav ekskluzīva, bet dalīta, piemēram, dabas aizsardzība, attīstības sadarbība; arī jomas, kur ES potenciāli varētu rasties ekskluzīva kompetence atbilstoši AETR principam, bet kur ES vēl nav izmantojusi savas harmonizācijas tiesības vai arī ir veikta tikai minimālā harmonizācija.

Svarīgi nošķirt jauktus līgumus ar galvenokārt divpusēju un ar galvenokārt daudzpusēju raksturu. Divpusējs raksturs, piemēram, piemistu tirdzniecības un sadarbības līgumam vai asociācijas līgumam starp ES un dalībvalstīm, no vienas puses, un kādu trešo valsti, no otras puses. Savukārt daudzpusēja rakstura līgums ir tāds, kura slēgšanā ES un dalībvalstīm ir paralēlas kompetences, tas ir, ES piedalās līguma slēgšanā tāpat kā jebkura cita līguma puse paralēli dalībvalstīm, turklāt šajā gadījumā nav obligāti, lai visas dalībvalstis būtu jauktā līguma dalībnieces.⁷⁴ Doktrīnā nošķirti arī pilnīgi un nepilnīgi jaukti līgumi: jauktais starptautiskais līgums ir "pilnīgs", ja tā puses ir ES un visas dalībvalstis, bet "nepilnīgs", ja tā puses ir ES un dažas dalībvalstis.⁷⁵

Piemēram, ja jāanalizē, vai Latvija var vienpusēji slēgt līgumu ar trešo valsti par tranzīta veicināšanu, jāizvērtē, vai līguma jomas atrodas Latvijas suverēnā nacionālā kompetencē, kas nav

nekādā mērā nodota ES, vai tomēr kādas no līguma jomām atrodas arī ES kompetencē. Ja līgums regulē transportu, tā varētu būt dalītā kompetence. Ja turklāt kompetences ir paralēlas vai vienlaicīgas atbilstoši aplūkotajai A. Rosasa klasifikācijai, tad Latvija var slēgt šādu dalītā kompetencē esošu līgumu viena pati, nepiesaistot ES. Tomēr ciešās sadarbības pienākums būtu iztulkojams tā, ka Latvijai vajadzētu informēt ES par šāda līguma slēgšanu un pēc iespējas sadarboties līguma noslēgšanā.

Šāda analīze var būt visai sarežģīts process, turklāt konkrēts starptautisks līgums var vienlaikus iekrist vairākās no minētajām kategorijām, piemēram, *ILO konvencijas* lietā Tiesa atzina, ka dažas no līguma jomām bija ekskluzīvā Kopienas kompetencē, dažas bija dalītā kompetencē, jo Kopiena bija ieviesusi tikai minimālu harmonizāciju, bet dažas - atsevišķu dalībvalstu ekskluzīvā kompetencē.⁷⁶ Tomēr jāpieņem: ja kaut viena no līguma jomām prasa obligātu jaukta līguma nepieciešamību, tad viss līgums slēdzams kā jaukts starptautisks līgums.

5. Nobeigums

ES ārējās kompetences jautājumi ir plašs un nozīmīgs Eiropas tiesību lauks. ES ārējā kompetence var būt gan tieši norādīta dibināšanas līgumos, gan arī izrietēt no ES iekšējās kompetences. Ja ārējā kompetence pastāv, tad ir svarīgi noskaidrot, vai tā ir ekskluzīva vai arī dalīta ar dalībvalstīm.

ES ekskluzīvā kompetence, vienalga, vai tā izriet no tieši vai netieši norādītas ārējās kompetences, ir problemātisks Eiropas tiesību institūts, par kuru joprojām notiek aktīvas akadēmiskas debātes. Pēdējā desmitgadē pieaug to viedokļu skaits, kas norāda uz ES neekskluzīvas kompetences priekšrocībām: praksē ļoti daudz ES starptautisko līgumu tiek slēgti, piedaloties kopīgi ES un dalībvalstīm. Arī tiesību doktrīnā tiek norādīts, ka ES ārējai kompetencei vajadzētu būt ekskluzīvai tikai tad, kad dalībvalstu vienlaicīga darbība traucētu ES mērķu sasniegšanu. Normai vajadzētu būt dalītai kompetencei, kas arī atbilst minimālās harmonizācijas pieejai.⁷⁷

Lisabonas līgums ir ieviesis nedaudz lielāku skaidrību ES ārējās kompetences ekskluzivitātē, vismaz LESD 3. pantā ietverot konkrētu katalogu ar ES ārējās ekskluzīvās kompetences jomām. Ar Lisabonas līguma grozījumiem netiek ieviestas jaunas ekskluzīvās pilnvaras, taču esošās tiek norādītas skaidrāk un nepārprotami. Panta 2. punkta otrajā un trešajā daļā ir norādīta ar Tiesas judikatūru ieviestā ES netieši norādītā ekskluzīvā ārējā kompetence, proti, AETR princips un potenciālās pilnvaras jeb *Iekšējo ūdensceļu* lietas princips. Tomēr šo principu piemērošanu nevar detalizēti noteikt dibināšanas līgumos, tāpēc nevar izslēgt arī turpmāku Tiesas ieguldījumu šo

principu interpretēšanā.

¹ Sk., piem.: Eiropas tiesības. Red. T. Jundzis. Rīga: Juridiskā koledža, 2004, 22. lpp.; Gatavis S., Broks E., Bule Z. Eiropas tiesības. Rīga, Latvijas Universitāte, 2002.

² Raksta pamatā ir ZAB "Sorainen" pētījums "Analītisks darbs par starptautiskajām līgumtiesībām un šo tiesību mijiedarbību ar Eiropas Savienības un tās dalībvalstu tiesībām", kas tapis ar Norvēģijas finanšu instrumenta atbalstu, pēc LR Tieslietu ministrijas pasūtījuma, Norvēģijas valdības divpusējā finanšu instrumenta individuālā projekta "Tehniskā palīdzība Acquis

communautaire ieviešanā" ietvaros. Autori: Ieva Bērziņa-Andersone, Mārtiņš Paparinskis, Agris Repšs. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html>.

³ Līgums par Eiropas Savienību, konsolidētā versija, 1. panta trešā daļa.

⁴ Pirms Lisabonas līguma grozījumiem - Eiropas Kopienu tiesa.

⁵ Witte de B. Too much Constitutional Law? M. Cremona and B. de Witte (eds.), EU Foreign Relations Law: Constitutional Fundamentals. Oxford: Hart Publishing, 2008.

⁶ Lieta Nr. 6/64 (Flaminio Costa pret E.N.E.L) [1964], E.C.R. 585.

⁷ Lieta Nr. 22/70. Tiesas spriedums 1971. gada 31. martā. Eiropas Kopienu Komisija pret Eiropas Kopienu Padomi. Eiropas nolīgums par autotransportu (AETR), E.C.R. 263 (AETR lieta), para. 14.

⁸ Craig P., Burca de G. EU Law. Tex, Cases, and Materials. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 171.

⁹ Ibid.

¹⁰ Padomes lēmums 2001/342/CFSP, 09.04.2001, OJ 2001, L125, p. 1.

¹¹ Verwey D. The European Community, the European Union, and the International Law of Treaties. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2004, p. 6.

¹² Arnall A., Dashwood A., Dougan M., Ross M., Spaventa E. and Wyatt D. Wyatt & Dashwood's European Union Law. 5th edition. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 347.

¹³ Lisabonas Līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, parakstīts Lisabonā 13.12.2007.

¹⁴ Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums lietā Nr. 2008-35-01, 10.3. punkts.

¹⁵ Craig P., Burca de G. EU Law. Tex, Cases, and Materials. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 88.

¹⁶ Atzinums 2/00, Kartahenas protokols [2001], ECR I-9713, paras. 22-23.

¹⁷ Dashwood A. Implied External Competence of the EC. In: Martti Koskenniemi (ed.). International Law Aspects of the European Union. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 113.

¹⁸ Dažos avotos: arī ERTA lieta, no lietas nosaukuma franču valodā.

¹⁹ AETR lieta, paras. 16-19.

²⁰ Apvienotās lietas 3, 4 un 6-76. Cornelis Kramer un citi [1976] ECR 1279, paras. 30/33.

²¹ Dashwood A. The Classic Authorities Revisited. In: Dashwood A. and Hillion C. (eds). The

General Law of EC External Relations. London: Sweet & Maxwell, 2000.

²² Eeckhout P. External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations. Oxford: Oxford University Press, 2004, pp. 64-69.

²³ Tiesas atzinums (Iekšzemes ūdensceļu lieta) 1/76 [1977] ECR 741, para. 4.

²⁴ Craig P., Burca de G. EU Law. Text, Cases, and Materials. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 176.

²⁵ Iekšzemes ūdensceļu lieta, para. 5.

²⁶ Tiesas atzinums 2/94 (Eiropas Cilvēktiesību konvencija) [1996] ECR I-1759.

²⁷ Cremona M. External Relations and External Competence: the Emergence of an Integrated Policy. Craig P. and Burca de G. (eds.). The Evolution of EU Law. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 137.

²⁸ Atzinums 1/75 (Vietējo izmaksu standarta lieta) [1975] ECR 1355; Lieta 41/76 Donckerwolcke [1976] ECR 1921.

²⁹ Craig P., Burca de G. EU Law. Text, Cases, and Materials. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p.176.

³⁰ AETR lieta, paras. 17-18.

³¹ Tiesas atzinums 1/76 [1977] ECR 741, paras. 4-7.

³² Atzinums 1/94 (PTO līguma lieta) [1994] ECR I-5267, paras. 53-105.

³³ Piemēram, Atzinums 2/92 (Starptautiskās darba organizācijas konvencija) [1995] ECR I-521.

³⁴ Lieta C-467/98 Komisija un Vācija [2002] ECR I-9855, paras. 80-105.

³⁵ Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām, 27. pants.

³⁶ Atzinums 1/03 (Lugāno konvencijas lieta) [2006] ECR I-1145, para.131.

³⁷ Atzinums 1/75 (Vietējo izmaksu standarta lieta) [1975] ECR 1355; Lieta 41/76 Donckerwolcke [1976] ECR 1921.

³⁸ Dashwood A. Lekcija kursā EC Trade Law, Kembridžas universitāte, LLM 2007/2008 programma. 19.11.2007. Nav publicēta; Arnall A., Dashwood A., Dougan M., Ross M., Spaventa E. and Wyatt D. Wyatt & Dashwood's European Union Law. 5th edition. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 91.

³⁹ Verwey D. The European Community, the European Union, and the International Law of Treaties. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2004, p. 29.

⁴⁰ Eeckhout P. External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 15.

⁴¹ Cremona M. External Relations and External Competence. The Emergence of an Integrated Policy. Craig P. and Burca de G. (eds.) The Evolution of EU Law, Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 154.

⁴² Waelbroeck M. The Emergent Doctrine of Community Pre-Emption - Consent and Re-delegation. T. Sandalow and E. Stein (eds). Courts and Free Markets. Oxford: Oxford University Press, 1982, pp. 556-61.

⁴³ PTO līguma lieta, paras. 53-105.

⁴⁴ Dashwood A. Lekcija kursā EC Trade Law, Kembridžas universitāte, LLM 2007/2008 programma. 19.11.2007. Nav publicēta; Arnall A., Dashwood A., Dougan M., Ross M., Spaventa E. and Wyatt D. Wyatt & Dashwood's European Union Law. 5th edition. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 91.

⁴⁵ Craig P., Burca de G. EU Law. Text, Cases, and Materials. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 178.

⁴⁶ Dashwood A. Lekcija kursā EC Trade Law, Kembridžas universitāte, LLM 2007/2008 programma. 19.11.2007. Nav publicēta; Wyatt & Dashwood (2006).

⁴⁷ Cremona M. External Relations and External Competence. The Emergence of an Integrated Policy. Craig P. and Burca de G. (eds.) The Evolution of EU Law, Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 154.

⁴⁸ Dashwood & Helikoski (2000).

⁴⁹ Starptautiskās darba organizācijas konvencijas lieta, para. 9.

⁵⁰ Eeckhout P. External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 64.

⁵¹ Starptautiskās darba organizācijas konvencijas lieta, paras.10-11.

⁵² PTO līguma lieta, para. 95.

⁵³ Lugāno konvencijas lieta, para.131.

⁵⁴ Dashwood A. Lekcija kursā EC Trade Law, Kembridžas universitāte, LLM 2007/2008 programma. 19.11.2007. Nav publicēta; Arnall A., Dashwood A., Dougan M., Ross M., Spaventa E. and Wyatt D. Wyatt & Dashwood's European Union Law. 5th edition. London: Sweet & Maxwell, 2006.

⁵⁵ PTO līguma lieta, paras. 53-105.

⁵⁶ Lugāno konvencijas lieta, para. 121.

- ⁵⁷ Ibid., paras.124-127, para. 133.
- ⁵⁸ Piemēram, PTO līguma lieta, paras. 99-105.
- ⁵⁹ Craig P., Burca de G. EU Law. Tex, Cases, and Materials. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p.198.
- ⁶⁰ Protokols par kopīgas kompetences īstenošanu. OV C 306/158, 17.12.2007.
- ⁶¹ MacLeod I., Henry I.D., and Hyett S. The External Relations of the European Communities. Oxford: Oxford University Press, 1996, pp. 63-64.
- ⁶² PTO līguma lieta, paras. 99-105.
- ⁶³ Atzinums 2/00, [2001] ECR I-9713, para. 5.
- ⁶⁴ Atzinums 1/78 (Starptautiskais Dabīgās gumijas līgums) [1979] ECR 2871.
- ⁶⁵ Craig P., Burca de G. EU Law. Tex, Cases, and Materials. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p.198.
- ⁶⁶ Starptautiskās darba organizācijas konvencijas lieta, paras. 16-21.
- ⁶⁷ Atzinums 2/00, [2001] ECR I-9713, para. 5.
- ⁶⁸ Schermers H.G. A Typology of Mixed Agreements. In: D. O'Keefee and H.G. Schermers (eds.), Mixed Agreements, Deventer: Kluwer, 1983, pp. 25-26.
- ⁶⁹ Craig P., Burca de G. EU Law. Tex, Cases, and Materials. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 19.
- ⁷⁰ Lieta 1/78 Euratom (Kodolmateriāli) [1978] ECR 2151, paras. 35-36.
- ⁷¹ Rosas A. Mixed Union - Mixed Agreements. In: M.Koskenniemi (ed.), International Law Aspects of the European Union, The Hague: Kluwer Law Internationa, 1998, pp. 125-148.
- ⁷² Agreement establishing the European Bank for Reconstruction and Development. OJ No. L 372 31.12.90.
- ⁷³ Ruling 1/78 (The Draft Convention on the Physical Protection of Nuclear Materials, Facilities and Transports). [1978]. ECR 2151, para. 36.
- ⁷⁴ Rosas A. Mixed Union - Mixed Agreements. In: M.Koskenniemi (ed.), International Law Aspects of the European Union, The Hague: Kluwer Law Internationa, 1998, pp. 125-148.
- ⁷⁵ Granvik L. Incomplete Mixed Environmental Agreements of the Community and the Principle of Bindingness. In: M. Koskenniemi (ed.), International Law Aspects of the European Union, pp. 255-272.

⁷⁶ Atzinums Nr. 2/91 (ILO Konvencijas lieta). [1993]. ECR I-1061.

⁷⁷ Cremona M. External Relations and External Competence. The Emergence of an Integrated Policy. Craig P. and Burca de G. (eds.) The Evolution of EU Law, Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 154.